

Näkökulmia taito- ja taidekasvatuksen opettamiseen juhluvuonna 2009

KMO:n juhliessa satavuotisjuhlaa VaMO ja akateeminen opettajankoulutus juhlivat 30-vuotisjuhliaan. Maisteripohjainen luokanopettajan koulutus alkoi kaikissa Suomen opettajankoulutuslaitoksissa ja Helsingin yliopistossa juhlaa vietettiin 10. syyskuuta 2009. Luokanopettajankoulutus on Suomessa erittäin suosittu opiskeluala. Helsingin yliopiston luokanopettajan koulutukseen pääsi tänä vuonna vain 8,5% niistä pyrkijöistä, jotka olivat asettaneet Helsingin ykkösvaihtoehdoksi valtakunnallisissa kasvatusalan valinnoissa. Opiskelemaan saapuvat nuoret toivot ovat siis sangen monilahjakkaita ja motivoituneita opiskeluun.

Seminaaripohjaisen luokanopettajankoulutuksen vahvuutena oli runsas taid- ja taitoaineiden opetus. Nyt Helsingin yliopistossa on Suomen ainoa taito- ja taidekasvatuksen didaktiikan professuuri ja tutkimusperustainen opettajankoulutus on edennyt suurin harppauksin, josta voimme kansainvälisestikin olla ylpeitä. Taito- ja taideaineiden tutkimuskeskuksen tohtori-ryhmästä väitelleiden jatko-opiskelijoiden määrä on viimeisen viiden vuoden aikana ollut laitoksemme suurimpia. Tutkimusperustainen opettajankoulutus ei ole syntynyt itsestään. Valitettavasti uhraukset ja säästöt ovat haa-voittaneet eniten juuri taito- ja taideaineita.

Miltei kaikki opettajankoulutusyksiköt ovat vähentäneet sekä sivuaineope-
tusta että perusopetusta, paljolti säästöjen nimissä. Opintojen määrän lisäksi lähiopetus on supistunut itsenäisen työskentelyn osuuden kasvaessa. Yli-
opistonlehtoreiden työt ovat vähentyneet, eläkkeelle jääneiden lehtoreiden virkoja lakkautettu tai jätetty täyttämättä. Kaikki opetussuunnitelmiin koh-
distuneet supistukset ovat yhdistäneet taito- ja taideaineita Helsingin yli-
opistossa opettavat puhaltamaan yhteen hiileen taidekasvatuksen aseman edistämiseksi. Taito- ja taideaineiden lehtorit ovat kehittäneet viime vuosina kehittäneet tutkimuspohjaista opetusta ja uusia opetusmenetelmiä. He ha-
luavat jakaa positiivisia kokemuksia ja tietoa taito- ja taideaineiden merki-
tyksestä sekä herättää kiinnostusta taiteisiin, jota tuoreet lastentarhan- ja
luokanopettajat voivat viedä eteenpäin omille oppilailleen. Pienilläkin tun-
timäärillä voidaan tarjota oivalluksia siitä, miksi maailmassa tarvitaan erilai-
sia tapoja rakentaa merkityksiä tai elämyksiä. Myös taiteen viestien arviointi
kuuluu tämän päivän kansalaistaitoihin.

Siinä missä lastentarhanopettajat ovat päävastuussa varhaiskasvatusikäisten
musiikkikasvatustoiminnasta, luokanopettajat opettavat musiikkia esiopetus-
ikäisistä kuudenteen luokkaan. Musiikin aineenopettajan virkoja on vain
harvoissa alakouluissa ja musiikkiin erikoistuneista luokanopettajista on
pulaa. Koulussa taito- ja taideaineita on supistettu erityisesti yläluokilta,
mutta opettajankoulutuksessa kärsijöitä ovat olleet luokan- ja lastentarhan-
opettajat. Globaali maailma ja massaviihde tuovat taidekasvatukselle uutta
käyttöä. Taidekasvatuksen tehtävä on avata ikkunoita kulttuuriseen ympäris-
töön: innostaa konsertteihin, näyttelyihin ja teatteriin. Taideyleisön kasvat-
taminen lähtee jokaisesta tavallisesta päiväkodista ja koulusta. Lastentar-
hanopettajilla, luokanopettajilla ja aineenopettajilla on taito- ja taideaineiden

opettajina oma tehtävänsä. Luokanopettajille keskeistä on aineenhallinnan soveltaminen. Tärkeintä on se, millä tavalla opettaa. Alakoululaiset tarvitsevat mieluusti pysyvän oman opettajan. Luokanopettajan vahvuus on monialaisuus, mutta se ei tarkoita että hänen pitäisi osata kaikkea. Koulu toimii, kun sen sisällä jaetaan tehtäviä vahvuuksien ja erikoistumisen mukaan. Yhteinäiskoulut ovat tulleet yhteiskuntamme koulujärjestelmään ja niiden kehittäminen vaatii myös luokan- ja musiikin aineenopettajatutkintojen kaksoiskelpoisuuden hankkimismahdollisuuksien kehittämistä. Tässä tarvitaan yliopistojen ja taidekorkeakoulujen hyvänä jatkuneen yhteistyön edelleen kehittämistä ja vahvistamista. Myös musiikkiluokkatoiminnan kannalta tällainen opettajan kaksoiskelpoisuus on ihanteellisin.

Mainonnan ja viihteen äänet ja kuvat alkavat olla samoja joka puolella maailmaa, mutta taiteella on jokaisessa maassa vahvat kulttuuriset juurensa. Samanaikaisesti kun kuulumme eurooppalaiseen perinteeseen, suomalaisessa taiteessa heijastuu menneisyytemme: tämä maa, sen luonto, sen rakennustaide, sen kirjallisuus, sen musiikki, sen historia, sen kohtalon hetket. Suomalaisuuden, kansallisen identiteetin muotoutumisessa taiteella on ollut keskeinen tehtävä. Taide voi samalla tavoin tänäkin päivänä toimia ihmisen identiteettiä ja omaa kertomusta hahmottavana voimana. Siksi on tärkeätä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus saada monipuolista taito- ja taideopetusta. Kouluissa tulee edelleenkin olla opettajia, jotka kykenevät opettamaan musiikkia, kuvataidetta, liikuntaa, käsityötä, draamaa ja tanssia.

Vuonna 2009 juhlietaan myös Lapsen oikeuksien sopimuksen juhlavuotta. Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimus on yleisesti hyväksytty käsitys siitä, mitä oikeuksia kaikilla lapsilla pitäisi olla. Sopimuksen 31. artiklassa todetaan, että sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Lisäksi sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintoihin.

Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitoksella Taito- ja taideaineiden tutkimuskeskus järjestää jokavuotisen poikkitaiteellisen konferenssipäivän, jonka tarkoituksena on tänä vuonna 9.10. 2009 nostaa esille jokaisen lapsen oikeus taidekasvatukseen, kulttuurielämään ja luovaan toimintaa. Poikkitaiteellinen päivä (kts. <http://www.helsinki.fi/sokla/arts/>) luo yhteyksiä opettajankoulutuksesta vastaavien opettajankouluttajien, taidekasvatuksen tutkijoiden ja kentällä toimivien opettajien välille. Poikkitaiteellisen päivän tarkoituksena on edistää kentällä toimivien lastentarhan-, luokan- ja aineenopettajien tietoutta taidekasvatuksesta osana kulttuuri- ja luovuuskasvatusta.

Poikkitaiteellinen konferenssipäivä toimii myös kohtaamispaikkana pääkaupunkiseudulla toimivien taidekorkeakoulujen ja Helsingin yliopiston jatko-opiskelijoiden välillä. Tarkoituksena on myös edistää taito- ja taidekasvatuksen tutkijoiden yhteistyötä, kansallista ja kansainvälistä verkostoitumista

sekä lisätä moni- ja interkulttuurista yhteistyötä erityisesti taidekasvatuksen ja luovuuden tutkimuksen kehittämiseksi.

Taiteen tulisi olla yhteiskunnallinen perusoikeus kaikille kuuluvana kulttuurisena hyvänä. Taidekasvatuksen kaikille kuuluvaa arvoa voi perustella monilla tavoilla. Taide on luova moniaistisen tietämisen ja kokemisen tapa. Taide on yhteinen kieli, jota ihmiset puhuvat rodullisten, kulttuuristen, sosiaalisten, koulutuksellisten ja taloudellisten raja-aitojen yli. Taiteiden kautta ihmiset voivat välittää kulttuurista ymmärrystä ja toistensa arvostusta. Taiteiden kielet oppia ovat lapselle symbolijärjestelminä yhtä tärkeitä kuin kirjaimet ja numerot, ne yhdistävät mielen, kehon ja hengen. Taiteet ovat kanna itseilmaisulle ja sisäisen maailman mielenmaisemille. Taide antaa monia mahdollisuuksia kasvavan nuoren kehitysvaiheen läpikäymiseen ja tunteiden ilmaisuun. Taide antaa nuorelle suoraa tunnepohjaista tietoa hänestä itsestään. Taiteen opiskelu on aina prosessi, jossa ihmisen itsetuntemuksen lisääntyminen ja tunne-elämän ja identiteetin vahvistuminen kasvavat matkan varrella. Taidekasvatus on kasvamista esteettiseksi kokijaksi, taiteiden parissa koetut elämykset voivat antaa väylän myös harvinaisemmille flowkokemuksille ja huippuelämyksille.

Nykyajan lapset eivät enää elä yhden kulttuurin piirissä, vaan moni- ja interkulttuurisuus on läsnä yhä useammassa koulussa. Pääkaupunkiseudulla joka viides oppilas on maahanmuuttajaoppilas. Nykyisessä teknistyneessä yhteiskunnassa äänet ja kuvat liikkuvat vilkkaasti. Taidemuodot edustavat yhtä lailla fantasian, mielikuvituksen ja leikin kuin arkitodellisuuden, mainonnan, viihteen tai uutiskuvien kirjavaa kokonaisuutta. Lapsille ja nuorille ympäröivän kulttuurin äänistä ja kuvista tulee myös ennen pitkää ikoneja, idealisoitujen sankareiden malleja, joihin samaistutaan tai jotka ovat omistamisen korvikkeita. Akateemisen opettajankoulutuksen yksi suurimmista tulevaisuuden tehtävistä on vastaaminen sen moni- ja interkulttuurisiin haasteisiin. Tähän tehtävään taito- ja taidekasvatuksella on parhaat edellytykset vastata. Sen vuoksi taito- ja taideaineiden asemaa on vahvistettava sekä opettajankoulutuksessa että koulujen opetussuunnitelmissa. Taide on se satojen kielten kohtaamisen tila, jossa kulttuuriset rajat voidaan ylittää. Taidekasvatuksen tehtävä on kysyä millaisessa maailmassa me elämme nyt, miten sinne tultiin ja miten siellä voimme toimia. Taide avaa ikkunoita menneeseen, nykyisyyteen ja tulevaan. Taiteessa on tilaa vaihtoehtoiselle toiminnalle ja ajattelulle. Taide vie eteenpäin kohti uusia rajoja ja uusia tiloja.

Opiskelijamme arvioivat viime lukuvuonna kulttuurisen kohtaamisen sykliä esi- ja alakoululaisille järjestetyissä monikulttuurisessa taidetyöpajatoiminnassa kulttuurikeskus Caisassa. Työpajat olivat syksyllä Cassandra ry:n järjestämiä ja työpajojen taiteilijat olivat taustaltaan monikulttuurisia. Kulttuurinen kohtaaminen taidetyöpajoissa tapahtui luontevasti ja pääosa työpajoihin osallistuneista lapsiryhmistäkin oli monikulttuurisia. Ilmapiiri oli avoin, ystävällinen ja yhteisölliseen toimintaan kutsuva. Kulttuuriset ja taiteelliset sisällöt opittiin luontevasti toistaen ja imitoiden ja sen jälkeen omia tulkintoja rakennellen. Taiteen kieli oli yhteinen: *opettaja puhui, lauloi ja opetti rummutusta jollakin senegalilaisella kielellä (fulani) ja lapset olivat täysillä*

mukana, tuntuivat ymmärtävän kaiken mikä musiikin tekemisessä oli olennaista senegalilaisessa rummuttamisessa; pantomiimiharjoitusten kautta lapset oppivat miten voi ilmaista itseään jos ei osaa kieltä”

Taidetta opittiin monien aistien kautta: *jalat kertoivat tanssin askeleet ja kädet piirsivät ilmaan kuvioita, rytmi oli yhteinen ja kaikki tekivät mukana; sanoja ei tarvittu kun kuvia katsottiin ja aloitettiin värien sekoittaminen; nukketeatteriin valmistettiin nuket itse; keskusteltiin teatterista ja lapset olivat kiinnostuneita, oppilaiden eri taustat ja kulttuuriset teatterinäkemykset nousivat keskustelussa esille.* Toiminnallisuus, toisto ja lasten oma osallistuminen oli merkityksellistä ja viritti innostusta. Opiskelijoiden mielestä koulujen ja kulttuurikeskusten kumppanuutta kannattaa ehdottomasti kehittää. Opettaja-taiteilija yhteistyössä on voimaa ja yhteistyön kehittäminen voi tuottaa molemmille osapuolille ammatillista hyötyä.

Opiskelijat nimesivät monikulttuurisen taidekasvatuksen kannalta merkittävimmiksi asioiksi taidetyöpajasessiossa seuraavat seikat. Ensinnäkin luonnollisen (ei korostava tai piilotteleva) suhtautumistavan monikulttuurisuuteen. Toiseksi nousi toiminnallisen oppimisen merkitys, joka taidekasvatuksessa on läsnä. Eri kulttuurin taidemuodon tutkiminen tapahtui konkreettisen kokemuksen kautta. Yhteisöllisyys rakentui taiteellisen toiminnan (draama, laulu, soitto, tanssi, leikki) kautta. Kulttuuriselle yhteistyölle nähtiin haasteita myös opetussuunnitelmatasolla:

Opettajien ja kulttuuritahojen yhteistyö olisi kirjattava päiväkotien ja koulujen taidekasvatuksen opetussuunnitelmiin. Eheyttävien kulttuuristen teemojen käyttämistä tulisi siis edistää ja samalla vahvistaa taito- ja taideaineiden osuutta koulujen opetussuunnitelmissa. Yhteistyö eri taidekeskusten ja kulttuurilaitosten kanssa voi antaa käytännöllisiä ja konkreettisia apuvälineitä opettajalle monikulttuurisen taidekasvatuksen kehittämiseksi koulun arjessa. Opettajan on hyvä pohtia sitä, miten me oikeastaan kohtaamme vieraita kulttuureita ja niiden edustajia? Olemmeko valmiita käymään todellista dialogia eri kulttuurin edustajien kanssa. Tämä vuorovaikutus on luontevaa aloittaa esimerkiksi musiikin ja taiteiden sadan kielen kautta tapahtuvan dialogin avulla jo päiväkodeissa, musiikkileikkikouluissa ja kouluissa, yhteistyössä lasten kotien ja monikulttuuristen yhteisöjen kanssa.

Eheyttäminen ja taiteen kautta oppiminen tukee uutta tiedonkäsitystä ja on monella tavalla merkityksellistä oppilaan kasvuun ja kehitykselle eri ikävaiheissa. Ihmiset voivat olla eri tavoilla toimintarajoitteisia liikkumisen, näkemisen, kuulemisen, ymmärtämisen tai kokemisen osalta. Näistä rajoituksista huolimatta heillä on oikeus täysipainoiseen taiteesta nauttimiseen ja lahjojensa ilmaisemiseen taiteellisin keinoin. Yhteiskunnan on huolehdittava jokaisen yksilön huomioon ottamisesta sekä palvelujen tarjonnan että taiteen tekemisen alueilla. Usein uudet ideat syntyvät yksityisten toimijoiden voimainponnistuksena ja rahoitus saadaan projektirahoituksena hankkeisiin, joiden tulisi olla itsestään selviä jokaisen kansalaisen oikeuksia. Esimerkkinä mainitsemme upean erityismusiikkikoulu Resonaarin toiminnan pääkaupunkiseudulla. Musiikin ja taideaineiden opettamisen osuutta tulisi lisätä myös erityisopettajien koulutuksessa. Varhaiskasvatus ja alakoulu tarvitsevat taide- ja taitokasvatusta hallitsevia opettajia ja näiden aineiden opetus tulisi taata myös ensi vuoden alusta uudistuvassa yliopistollisessa opettajan-

koulutuksessa. Taide- ja taitokasvatuksen asemaa perusopetuksen tuntijaossa tulisi vihdoin vahvistaa ja aineenopettajan koulutuspaikkoja lisätä, myös laajeneva yhtenäiskoulujärjestelmä mahdollistaa mm. musiikinopettajan joustavan liikkumisen ala- ja yläkoulujen välillä. Naapurimaamme Viron jokaisessa päiväkodissa on oma musiikinopettaja. Milloin Suomella olisi varaa samantapaiseen kulttuuriseen ja sivistykselliseen sijoitukseen?

Taiteen ja kulttuurin merkitys yhteisöllisenä voimavarana on ollut kiistan kaikkina aikoina, mutta meneillään olevan yhteiskunnallisen ja taloudellisen murroksen aikakautena sen merkitys kasvaa ja se näkyy erityisesti ihmisten arkielämässä, sosiaalisessa toiminnassa ja myös kansantaloudellisesti. Professori Pekka Himanen on laatimassa selvitystä siitä, miten Suomen henkinen kulttuuri ja arvomaailma saataisiin kukoistamaan 2010 luvulla. Hän sanoi 1.9.2009 HS:ssä: ”Tulen esittämään, että kulttuuriin ja taiteeseen tulee investoida merkittävästi nykyistä enemmän. Taide on hyvä investointi, ja humanismi erityisen halpaa.” Musiikinopettajat ja kaikki taito- ja taideaineiden opettajat kannattavat tätä ajatusta. Musiikinopettajat ovat jo sadan vuoden ajan tienneet, että kansakunnan sivistys rakentuu taiteelle ja kulttuurille, ja se voi olla myös kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja henkisen kasvun merkittävä tuottaja. Taiteilijat ja taide antavat toimintaympäristössään ideoita siitä, miten ajatellaan ja toimitaan luovasti. Yhteisössä, jossa arvostetaan luovuutta, syntyy henkinen voima, jossa tradition viisaus ja kokemus yhdistyy modernin yhteisökulttuurin luomiseen. Helsingin yliopiston taito- ja taideaineiden opettajat, tutkijat ja opettajiksi opiskelevat onnittelevat sataa vuotta juhlivaa Koulujen musiikinopettajat ry:tä.

Taito- ja taideaineiden didaktiikan professori Heikki Ruismäki ja musiikin didaktiikan lehtori Inkeri Ruokonen